

באר יעקב

שיעורי הגאון האדיר
רבי יעקב גרינוולד שליט"א

דברים תש"פ

יר"ל ע"י
מכון טעם התורה

לתרומות והנצחות הערות והארות
ניתן לשלוח למייל
taamhatoreh@gmail.com

עיצוב ועימוד נ.א. 0533153305

פרשת דברים

בגדרי העינויים בתשעה באב

חקירה בגדר איסורי תשעה באב * דיוקים בגמרא אם איסורי תשעה באב הם משום אבילות או משום תענית * דעת המרדכי והמאיירי שהוא מחלוקת הסוגיות * דעת הרא"ש הר"ן והריטב"א * שיטת הריטב"א שאיסורי תשעה באב רק משום אבילות * דברי המנחת חינוך שרחיצה אסורה משני הטעמים, ובענין רחיצה בשבת * רחיצת מקצת הגוף בחמין בשבת שחל בו תשעה באב * דברי הגר"ז כהמנחת חינוך שרחיצה אסורה משני הטעמים * חילוק בין דין תענית לדין אבילות לגבי רחיצה מבעוד יום * רחיצה בצונן אם אסורה משום אבילות או אף משום תענית, ודינה בשבת ערב * מחלוקת המטה יהודה והמשנה ברורה בענין סיכה להעביר הזוהמה * ביאור מחלוקתם * חולה - האם עדיף שיתענה או שירחוק גופו

חקירה בגדר איסורי תשעה באב

תשעה באב אסור באכילה ובשתיה ברחיצה בסיכה בנעילת הסנדל ובתשמיש המטה, כמבואר בגמרא ובפוסקים (תענית ל; שו"ע או"ח סי' תקנד ס"א), וכן שלש תעניות אחרונות שגזרו בית דין על הציבור מחמת צרה או שלא ירדו גשמים אסרו בהם חכמים כל חמשת העינויים, כמבואר במסכת תענית (תענית יב:).

ויש לחקור בענין איסורי רחיצה סיכה נעילת הסנדל ותשמיש המטה, מאיזה סיבה אסרו אותם, אם הוא משום אבילות, כדין אבל שאסור בדברים אלו, או מטעם עינוי כמו יום הכיפורים שאסור

בעינויים אלו אף שאין בו דין אבילות^א. ויתבארו לפנינו כמה חילוקי דינים בזה.

דיוקים בגמרא אם איסורי תשעה באב הם משום אבילות או משום תענית

והנה, במסכת תענית (ל) שנינו: "תנו רבנן, כל מצוות הנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב, אסור באכילה ושתיה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה", והרי"ף והרא"ש לא גרסו "באכילה ושתיה", שהם אינם נוהגים באבל, וממילא אין איסורם בתשעה באב משום אבילות אלא משום תענית, אבל רש"י מסביר את הגירסא שלנו, שהברייתא באה ללמדנו כל הדברים שנאסרו בתשעה באב, ואמר שכל

א. אמנם באכילה ושתיה שנאסרו בתשעה באב, ודאי מדין תענית הם, כי אבל אינו אסור באכילה ושתיה, אבל שאר עינויים שנוהגים גם באבל אפשר שהם מדין אבילות.

ואבן מצינו סברא זו במסכת פסחים (גד:):
 "א"ר אלעזר אסור לו לאדם
 שיושיט אצבעו במים בתשעה באב, כדרך
 שאסור להושיט אצבעו ביום הכיפורים",
 ומוכח שאיסור רחיצה בתשעה באב הוא
 מדין תענית דוקא, ולא מדין אבילות, כי
 באבל אין איסור להושיט אצבעו בצונן,
 שלא נאסר בצונן רק רחיצת כל גופו, אבל
 פניו ידיו ורגליו בצונן מותר, כמבואר
 בתענית (יג).

דעת המרדכי והמאירי שהוא מחלוקת
 הסוגיות

במרדכי (סוף תענית) משמע ששתי
 הסוגיות הנ"ל סותרות זו את
 זו, שבתענית דימו תשעה באב לאבל,
 ולפי זה אינו אסור בצונן אלא רחיצת כל
 גופו, אבל פניו ידיו ורגליו מותר כמו
 אבל, ואילו לפי הסוגיא בפסחים אסור
 בתשעה באב אפילו להושיט אצבעו בצונן
 [עיי'ן שם בבגדי ישע (אות ז), שכך
 מתפרשים דברי המרדכי לפי גירסתו]. וכן
 הביא המאירי (תענית יג) בשם קצת רבני
 צרפת שפסקו להלכה שבתשעה באב
 מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן כדברי
 הגמרא בתענית, ואין ההלכה כפי שיוצא
 מהסוגיא בפסחים שאסור אפילו להושיט
 אצבעו במים.

לפי דבריהם מובן מה שאסרו רחיצה
 בתשעה באב משום אבילות ולא
 משום תענית, שמשום תענית לא היה
 נאסר לרחוץ בצונן אפילו בכל גופו, וגם
 כתענית חמורה כיום הכיפורים לא
 אסרוהו, שאז היה דינו חמור ביותר,

מה שאסור באבל ודאי אסור בתשעה
 באב, ויש שאסורים בתשעה באב יותר
 מבאבל, כגון אכילה ושתייה.

מלשון הגמרא ומדברי הראשונים משמע,
 שאיסורי תשעה באב [חוץ
 מאכילה ושתייה] הם מדין אבילות, וכמו
 שאר דברים שנמנו אחר כך בברייתא,
 כגון איסור תלמוד תורה, שהם בודאי
 מדין אבילות.

וכן מוכח בגמרא לעיל (יג): "אמר רפרם
 בר פפא אמר רב חסדא כל שהוא
 משום אַבֵּל - כגון תשעה באב ואבל -
 אסור בין בחמין בין בצונן, כל שהוא
 משום תענוג - כגון תענית ציבור - בחמין
 אסור בצונן מותר", ומבואר שתשעה באב
 אסור משום אבילות ולא משום עינוי,
 ולכן החמירו בו לענין רחיצה כדין אבל,
 שהוא חמור מתענית, שאילו היה אסור
 מדין תענית היה מותר לרחוץ בצונן.
 ונראה שלכן הוצרכו לאסור בתשעה באב
 מדין אבילות ולא די לאסרו מדין תענית,
 שאבילות חמורה לענין רחיצה, שאסור
 אפילו בצונן.

אולם עדיין יש להקשות למה הוצרכו
 לדין אבילות בתשעה באב כדי
 לאסור רחיצה בצונן, הלא גם ביום
 הכיפורים אסור לרחוץ בצונן, ואפילו
 להושיט אצבעו במים אסור, אף על פי
 שאין בו דיני אבילות כי אם תענית, הרי
 שיש תענית שהיא חמורה כמו אבילות,
 ואם כן גם בתשעה באב היה אפשר
 להחמיר ולעשותו כתענית של יום
 הכיפורים ואין צריך לדין אבילות.

תענית כיום הכיפורים. וכן משמע מדבריו במסכת מועד קטן (כא.), שדן אם מי שרבים צריכין לו מותר בתלמוד תורה בתשעה באב כמו שמותר באבל, וכתב שאין להוכיח דין זה מאבל, כי יש דברים שתשעה באב חמור יותר מאבל, כגון רחיצה בצונן. מדבריו אלו מוכח גם כן שמה שאסרו רחיצה בצונן בתשעה באב הוא גם כן מדין אבילות, שאם היה מדין תענית כיום הכיפורים אין ראייה מזה לאסור בתלמוד תורה למי שרבים צריכים לו, כי בתלמוד תורה אין שייך כלל לאסור מצד תענית כי אם מצד אבילות, ובדיני אבילות לא מצינו שתשעה באב חמור יותר, ועל כרחק שאבילות של תשעה באב חמורה יותר מאבילות של יחיד.

אך בדברי הרא"ש לא נתפרש אם החמירו ברחיצת מקצת הגוף בצונן מדין אבילות כדברי הריטב"א, או שמצד אבילות לא היו מחמירים בתשעה באב יותר מאבילות דיחיד, רק אסרוהו מדין תענית והחמירו בו כיום הכיפורים.

דברי המנחת חינוך שרחיצה אסורה משני הטעמים, ובענין רחיצה בשבת שח"ב תשעה באב

במנחת חינוך (מצוה שיג אות יא) כתב שנראה פשוט שארבעת העינויים של תשעה באב, חוץ ממה שאסורים מטעם אבילות כמו שמבואר בגמרא, יש בהם איסור גם מצד עינוי כיום הכיפורים, וראיה ממה שאסרו להושיט אצבעו במים, שאיסור זה נוהג רק ביום הכיפורים ולא באבל.

שהיה אסור אפילו להושיט אצבעו בצונן, וכל כך לא רצו להחמיר בתשעה באב, אלא אסרוהו כאבל שבחמין אסור אפילו מקצת גופו, ובצונן אינו אסור אלא רחיצת כל גופו, אבל פניו ידיו ורגליו מותר.

דעת הרא"ש הר"ן והריטב"א

אולם שאר ראשונים סוברים שאין סתירה בין הסוגיות, הרא"ש בתענית (פ"א סי' יט) אחר שמביא הדין שאבל אסור בצונן דוקא ברחיצת כל גופו אבל פניו ידיו ורגליו מותר, כתב שבפסחים אמרו שבתשעה באב אסור אפילו להושיט אצבעו במים, ואף על פי שבתענית מוכח שתשעה באב ואבל דיניהם שוים, לענין פסק הלכה החמירו בתשעה באב יותר מאבל. וכן כתב הר"ן (שם ד: מדפי הרי"ף) שתשעה באב חמור יותר מאבל כמו שמוכח בפסחים, וגם הריטב"א (שם יג.) כתב שמה שאמר רפרם בר פפא לגבי תשעה באב שאסור בין בחמין בין בצונן, היינו אפילו אבר אחד, שלא מצינו מי שחולק על דברי רבי אלעזר (בפסחים שם) שאוסר להושיט אצבעו במים בתשעה באב כמו ביום הכיפורים.

שיטת הריטב"א שאיסורי תשעה באב רק משום אבילות

בהמשך דבריו (להלן ע"ב) מבאר הריטב"א הטעם שהחמירו בתשעה באב יותר משאר אבילות, משום שהוא אבל של כל ישראל, אבל אבילות של יחיד אינו חמור כל כך ומותר ברחיצת מקצת הגוף בצונן, ומשמע שדעתו שאיסורי תשעה באב מדין אבילות הם, ולא מדין

רחיצת מקצת הגוף בחמין
בשבת שחל בו תשעה באב

לפי דברי המנחת חינוך, יש להבין דברי הט"ז (שם סק"ט), שכתב שלדעת הרמ"א שאוסר דברים שבצנעה בשבת שחל בו תשעה באב, יהא אסור גם לרחוץ גופו בחמין משום שגם זה בכלל דברים שבצנעה. ולכאורה קשה מדוע נקט רק בחמין, הלא בתשעה באב אין חילוק בין חמין לצונן, ואם רחיצה הוא מדברים שבצנעה יש לאסור גם בצונן, וכן הקשה בספר נהר שלום. אך לפי דברי המנחת חינוך מובנים היטב דברי הט"ז, שרחיצת מקצת הגוף יש לאסור רק בחמין, משום שאיסורו מדין אבילות, אבל בצונן - שאינו אסור באבל אלא בתשעה באב משום תענית - מותר לרחוץ בשבת, שהרי דיני תענית נדחו מכל וכל בשבת שחל בו תשעה באב. ואף שהמנחת חינוך לא פירש שיש חילוק בין חמין לצונן, אלא בין רחיצת מקצת הגוף לכלל הגוף, כך צריך לפרש דבריו שדוקא בצונן מותר לרחוץ מקצת הגוף.

ולדברי הריטב"א, שגם להושיט אצבעו במים אסור משום אבילות, שהחמירו באבילות ציבור יותר מביחיד, לכאורה יש לאסור למנהגנו כל רחיצה בשבת שחל בו תשעה באב, ואפילו להושיט אצבעו בצונן, כמו שאר דברים שבצנעה.

אמנם יש ליישב שיטת הט"ז גם לדעת הריטב"א, שנגיעה בצונן אינו בכלל דברים שבצנעה, כי אדם שנזהר

וכתב שלפי זה מיושב מנהגנו בתשעה באב שחל בשבת, שאף שאנו אוסרים דברים שבצנעה כמו שפסק הרמ"א (סי' תקנד סעי' יט), לא שמענו מי שיחמיר שלא לרחוץ פניו ידיו ורגליו בשבת זו, אף על פי שגם זה בכלל דברים שבצנעה, ועל כרחך משום שרחיצת מקצת גופו בצונן הוא מדין תענית ולא מדין אבילות, ומכיון שאוכלים ושותים נדחה התענית מכל וכל, אך רחיצת כל הגוף, וכן סיכה, שנאסרו בתשעה באב מטעם אבילות, אסורים למנהגינו גם בתשעה באב שחל בשבת.

לפי דבריו מובן היטב למה הוצרכו לאסור העינויים בתשעה באב משום אבילות, ולא היה די לאסור משום תענית, שאף על פי שתענית יום הכיפורים חמורה יותר לגבי רחיצת מקצת גופו בצונן, גם באבילות מצינו חומרא, שנאסר למנהגינו בשבת שחל בו תשעה באב. וכן כתב בקרן אורה (תענית ל.), שהקשה למה הוצרכו לדמות תשעה באב לאבל ולאסורו מדין אבילות, הלא די לאסורו כדין תענית של יום הכיפורים. ותירץ שלדעת האוסרים דברים שבצנעה בשבת שחל בו תשעה באב, הוצרכו לתת עליו דיני אבילות כדי לאסור דברים שבצנעה, כי דיני תענית אינם נוהגים בשבת כלל. ולדעת המתירים דברים שבצנעה, צריך לומר שהנהיגו דיני אבילות כדי לאסור בתלמוד תורה ובשאר דברים שאבל אסור בהם ואינם נוהגים בתענית, ואגב כן נקטו איסור אבילות גם לגבי חמשת העינויים. ועיין שם עוד תירוצים לקושיא זו.

והבו דלא לוסיף עלה, והובאו דבריו במגן אברהם (סי' תקנ"ג סק"ז). אמנם, המגן אברהם חולק עליו ואוסר ללמוד כל השבת.

דברי הגרי"ז בהמנחת חינוך שרחיצה אסורה משני הטעמים

גם בחידושי הגרי"ז על הרמב"ם (הל' תעניות) כתב כדברי המנחת חינוך, שאיסור רחיצה ושאר עינויים בתשעה באב אסורים משני הטעמים, משום אבילות ומשום תענית חמורה כיום הכיפורים, והאיסור להושיט אצבעו במים הוא רק מדין תענית ולא מדין אבילות, שהרי אבל אינו אסור בצונן כי אם ברחיצת כל הגוף.

ביסוד זה מיישב הגרי"ז את קושיית התוספות (פסחים נה. ד"ה קולי), שבגמרא שם הובאו דברי הברייתא "אין בין תשעה באב ליום הכפורים אלא שזה ספיקו אסור וזה ספיקו מותר", ומשמע שבשאר דברים שניהם שוים, וזהו כרבי אלעזר שאסר להושיט אצבעו במים בתשעה באב כמו ביום הכיפורים, ומקשה הגמרא מברייתא אחרת "אין בין תשעה באב לתענית ציבור אלא שזה אסור בעשיית מלאכה וזה מותר בעשיית מלאכה", שמשמע שבשאר דברים דין תשעה באב כתענית ציבור שמותר ברחיצת מקצת הגוף בצונן.

והקשו התוספות, שגם לולא דברי רבי אלעזר שאסור להושיט אצבעו במים, קשים דברי הברייתא שאין בין תשעה באב לתענית ציבור, שהרי בתשעה באב אסור על כל פנים לרחוץ כל גופו

מכל נגיעה במים הרי זה ניכר לכל, והוא בכלל אבילות בפרהסיא. ומה שלא התירו מטעם זה אפילו בחמין, יש לומר מאחר שאפשר להזהר מזה, שהרי יכול לרחוץ בצונן, ואין הדבר ניכר אם הוא רוחץ בחמין או בצונן, לכן החמירו בזה כדברים שבצנעה, והעמידו הדין באבילות דציבור כמו אבילות דיחיד שרחיצת מקצת הגוף אסורה רק בחמין, ובצונן שאסרו בתשעה באב רק משום חומר אבילות ציבור - לא אסורה בשבת שחל בו תשעה באב, כדי שלא יהא אבילות בפרהסיא.

ולפי דברים אלו יש לחדש, שאפילו רחיצת כל גופו בצונן מותרת בשבת שחל בו תשעה באב, ואף שרחיצת כל הגוף בודאי אסור משום אבילות, והוא דבר שבצנעה, מכל מקום מכיון שאם יאסרו לרחוץ אפילו מקצת הגוף יהא זה אבילות בפרהסיא, לא אסרו כלל לרחוץ בצונן ואפילו כל הגוף, שלא אסרו דברים שבצנעה אלא בדבר ששייך רק בצנעה, ולא בדבר שמקצתו הוא דבר שבפרהסיא. ובפרט שיש כמה אחרונים שסוברים שדברים שבצנעה שאסר הרמ"א היינו דוקא תשמיש המטה ולא שאר דברים של צנעה, וכן כתב הנהר שלום על דברי הט"ז הנ"ל, שאליבא דאמת אין לאסור כלל רחיצת ידיו משום דלא אסרו אלא תשמיש המטה. וכן כתב מהר"ם מלובלין בתשובותיו (סי' צט), שנשאל אם מותר ללמוד תורה בשבת שחל בו תשעה באב, או שהוא כדברים שבצנעה, והשיב שגם בתשמיש המטה יש מחלוקת בפוסקים,

אמרו שדינו כאבל לענין איסורים הנובעים מאבילות, ולעולם ישנו עוד איסור מדין תענית, כמו שמבאר רבי אלעזר בפסחים שאסור אפילו להושיט אצבעו במים.

אולם אין זה מוכרח, ואפשר שהמרדכי והמאירי סברו שחומרת רבי אלעזר היא משום תענית כהמנחת חינוך והגרי"ז, ומכל מקום סברו שאילו היה עוד איסור משום תענית, היה להגמרא להזכיר במסכת תענית שיש איסור נוסף אף על פי שאינו מדין אבילות, ומשלא הזכירו מחומרא זו כלום, הרי שלדעת סוגיא זו דין תשעה באב כאבל לכל ענין, ומותר לרחוץ מקצת הגוף בצונן, ושלא כרבי אלעזר בפסחים שאוסר בתשעה באב אפילו להושיט אצבעו במים.

חילוק בין דין תענית לדין אבילות
לגבי רחיצה מבעוד יום

דעת הרמב"ן (הובא ברא"ש תענית פ"ד ס' לח), שמהתחיל בסעודה המפסקת בערב תשעה באב אסור ברחיצה, וכן דעת הריטב"א (תענית ל), והרא"ש חולק ומתיר.

ובתב הגרי"ז, שאיסור זה, לרחוץ מבעוד יום משהתחיל סעודה המפסקת, היא בודאי רק מדין אבילות ולא מדין תענית, שהרי דיני תענית אינם נוהגים אלא בתשעה באב עצמו ולא מבעוד יום כשעדיין מותר לאכול.

לפי דבריו יש לנו תירוץ נוסף על מה שהוצרכו לאסור רחיצה מדין אבילות, שבוזה נתחדש חומרא זו שאסור

בצונן, ובתענית ציבור אין איסור אלא בחמין כמבואר בתענית (יג), ולמה הוצרכו לדברי רבי אלעזר.

אבל על פי היסוד הנ"ל מתורצת קושייתם, כי רחיצת כל הגוף בצונן בתשעה באב אינה מדין תענית אלא מדין אבילות, שהרי גם אבל אסור בזה, ולכן אין להקשות על הברייתא למה לא הזכירו שיש חילוק בין תשעה באב לתענית ציבור לענין רחיצת כל הגוף בצונן, שמה שאמרו אין בין תשעה באב לתענית ציבור - לענין דיני תענית הוא, אבל דיני אבילות לא מיירי הברייתא, ורבי אלעזר הוא שמחדש שאסור אפילו להושיט אצבעו למים, ואיסור זה אינו מדין אבילות - שהרי אינו נוהג באבל - אלא משום תענית נאסר כמו יום הכיפורים, ולכן הקשו עליו מדברי הברייתא, שמבואר שתשעה באב דומה לשאר תענית ציבור שמתירים ברחיצת מקצת הגוף בצונן, ולא לתענית של יום הכיפורים.

וכבר כתבנו שמדברי הריטב"א (בתענית ובמועד קטן) נראה שהאיסור להושיט אצבעו במים בתשעה באב הוא משום אבילות, שחמורה אבילות ציבור מאבילות יחיד, וכן יש לפרש דברי הרא"ש שהבאנו. וכן משמע לכאורה מדברי המרדכי והמאירי, שכתבו שהסוגיא בפסחים חלוקה על הסוגיא בתענית, ואם נאמר שרבי אלעזר אוסר להושיט אצבעו במים משום תענית, אפשר ליישב הסוגיות, שבמסכת תענית

מפסיק בו מבעוד יום, כמו שפסק הרמ"א (סי' תקנ"ג סעיף י') שמפסיק לאכול בשבת ערב תשעה באב קודם בין השמשות, אבל דבר שנאסר מחמת אבילות אסור בשבת, ואפילו במוצאי שבת בין השמשות, שאסור לנהוג אבילות בשבת כמו שפסק הרמ"א (סי' תקנ"ג ס"ב) שאסור לחלוץ מנעליו עד הלילה. מעתה הוא הדין לענין רחיצה, שרחיצה בחמין שאיסורה הוא משום תענית, מפסיק בה מבעוד יום, אבל רחיצה בצונן שאיסורה משום אבילות, אין להפסיק בה מבעוד יום שאין לנהוג אבילות בשבת.

אך לבסוף דחה חילוק זה, משום שדבר שבצנעה נוהג אפילו בשבת, אף על פי שאיסורו משום אבילות, ובכלל זה רחיצה בצונן, ואם כן הוא הדין שמותר להפסיק מלרחוץ אפילו קודם בין השמשות בשבת ערב תשעה באב. ומסיים שלפי זה יש לתמוה על רמ"א שאסר תשיש המטה בשבת שחל בו תשעה באב משום דבר שבצנעה, ולא הזכיר רחיצה בצונן שגם היא אסורה בשבת מטעם זה.

ונראה, שאפילו לדעת הסוברים שדברים שבצנעה מותרים בשבת שחל בו תשעה באב, מכל מקום אין איסור לנהוג בהם אבילות, אלא שאינו מחוייב בזה, אבל אם ירצה לאסור על עצמו דברים אלו מותר, והוא הדין שמותר להפסיק בהם מבעוד יום בשבת ערב תשעה באב, ובבין השמשות שהוא ספק לילה - חייב להפסיק.

ברחיצה אפילו מבעוד יום. אלא שלפי זה לכאורה יהא מותר לרחוץ במקצת גופו בצונן מבעוד יום, כדין אבל שמותר בזה, והרמב"ן והריטב"א כתבו במפורש שאסור לרחוץ מבעוד יום אפילו פניו ידיו ורגליו. ובשלמא לדעת הריטב"א, לשיטתו שגם רחיצת מקצת הגוף אסורה משום אבילות - מטעם זה יש לאסור גם מבעוד יום, אבל לפי מה שבארנו שרחיצת מקצת הגוף בצונן אסורה רק משום תענית, לכאורה אין סיבה לאסור מבעוד יום רחיצת מקצת הגוף בצונן. וצריך לומר שגם הרמב"ן סבר כהריטב"א שהכל אסור מדין אבילות, או שכוונתו במה שאסר מבעוד יום רחיצת פניו ידיו ורגליו - דוקא בחמין, אבל בצונן מותר.

רחיצה בצונן אם אסורה משום אבילות או אף משום תענית, ודינה בשבת ערב תשעה באב

בספר עמק ברכה (עמ' קל"ג) מחלק בין רחיצה בחמין לרחיצה בצונן, שאיסור רחיצה בחמין היא מדין תענית, ובצונן היא מדין אבילות, כי אבל אסור לרחוץ בצונן ומותר בחמין, ואילו בתענית ציבור אסור לרחוץ אפילו בחמין, כמבואר בגמרא (תענית יג.) "כל שהוא משום אבל כגון תשעה באב אסור בין בחמין בין בצונן, כל שהוא משום תענוג כגון תענית ציבור בחמין אסור בצונן מותר".

מבח חילוק זה יצא לחדש, שיש חילוק להלכה בין רחיצה בחמין לרחיצה בצונן לגבי התחלת האיסור בשבת ערב תשעה באב, שדבר שנאסר משום תענית

משום אבילות, שאם כן גם בנעילת הסנדל היא מותר לנהוג איסור מבעוד יום ולחלוץ נעליו בשבת, כי כל העינויים אסורים משום תענית ומשם אבילות, ונתלה שחולץ נעליו מטעם תענית, ועל כרחך משאסר הרמ"א לחלוץ נעליו בשבת, שכל שיש בו צד אבילות אסור להפסיק בו מבעוד יום, אם כן גם מרחיצה היא אסור להפסיק מבעוד יום בין בחמין ובין בצונן, אם לא שהיא כדברים שבצנעה כמסקנת העמק ברכה².

מחלוקת המטה יהודה והמשנה ברורה
בענין סיכה להעביר הזוהמה

האחרונים נחלקו אם מותר סיכה בתשעה באב מותרת כדי להעביר הזוהמה. שלגבי יום הכיפורים נפסק בשולחן ערוך (סי' תרי"ד ס"א) שסיכה אסורה אפילו אם כוונתו להעביר הזוהמה, ורק לחולה או למי שיש חטטין בראשו מותר לסוך ביום הכיפורים. ואילו לגבי תענית ציבור נפסק (סי' תקעה סעי' ג) שאף שאסור בסיכה, מותר לסוך על מנת להעביר הזוהמה, וכן הדין באבל (יו"ד סי' שפ"א), שלהעביר הזוהמה מותר לסוך. ובהלכות תשעה באב סתם המחבר ולא פירש אם מותר לסוך כדי להעביר הזוהמה, וכך כתב בשולחן ערוך (בסי' תקנ"ד סעי' טו) "סיכה אינה אסורה אלא של תענוג, אבל מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש", התחיל בסיכה של

ומה שפשוט להעמק ברכה שרחיצה בצונן אסורה רק משום אבילות ולא משום תענית, כיון שבתענית ציבור מותר לרחוץ בצונן, כבר ביארנו שאין זה מוכרח, שהרי יום הכיפורים אסור ברחיצה בצונן אף על פי שאין שייך בו אבילות, ואפשר שגם בתשעה באב החמירו לאסרו כדין תענית של יום הכיפורים, וכן משמע מפשטות לשון הגמרא בפסחים (נד:) שתשעה באב כיום הכיפורים, ועל כרחך לומר שאין איסור תשעה באב משום אבילות בלבד, שהרי בתשעה באב אסור אפילו רחיצת מקצת גופו בצונן, דבר שאין נוהג באבל, זולת אם נאמר כדברי הריטב"א שהכל מטעם אבילות אלא שהחמירו באבילות של רבים.

עוד יש להקשות על העמק ברכה, במה שכתב מתחילה שמרחיצה בחמין צריך להפסיק מבעוד יום כיון שאיסורה משום תענית, ודבר תימה היא, כי מכיון שבתשעה באב נוהגים גם דיני אבילות, ולכן נאסרה רחיצה בצונן, הלא גם כשרוחץ בחמין שייך טעם זה, והרי יש לנו שני טעמים באיסור רחיצה בחמין, משום תענית ומשום אבילות, ומאחר שהוא אסור גם משום אבילות, איך יכול להפסיק בה מבעוד יום, הלא אסור לנהוג אבילות בשבת. ואין לומר שכל שיש בו גם איסור תענית מותר להפסיק בו בשבת משום שיתלו שמפסיק משום התענית ולא

² ועיי' עוד בפניני רבינו הגר"ז (עמ' תקיח) בענין עינויי תשעה באב, אם הם אסורים מדין אבילות או תענית.

ביאור מהלוקתם

לבאורה דברי הביאור הלכה קשים, שמאחר שאמרו שתשעה באב כיום הכיפורים מאין הרגלים לחלק בין הנידונים. ואולי דעת המשנה ברורה שכל איסורי תשעה באב הם משום אבילות ולא משום תענית, אלא שהחמירו בה ועשאוהו כדיני יום הכיפורים משום שהוא אבילות ציבור כדברי הריטב"א, ומכיון שאין סיבת האיסור בתשעה באב שזה לסיבת האיסור ביום הכיפורים, אין דיניו שוים ממש ליום הכיפורים, אלא עיקרי האיסורים דומים ליום הכיפורים, כגון עצם איסור רחיצה שאסורה אפילו במקצת הגוף כיום הכיפורים [ולגבי סיכה לא היה צריך לדמות תשעה באב ליום הכיפורים דוקא, שגם שאר תענית ציבור אסור בסיכה אפילו מקצת הגוף, ומה שנקט הביאור הלכה גם סיכה, אגב גררא הוא], אבל יש פרטים שלא אסרום בתשעה באב ולא החמירו בהם באבילות של ציבור יותר מבאבילות של יחיד. ולכן יש לומר שסיכה שאינה של תענוג אלא להעביר הזוהמה, מותרת בתשעה באב, ומה שאמרו אין בין תשעה באב ליום הכיפורים, היינו שעיקרי הדברים שאסורים ביום הכיפורים אסורים גם בתשעה באב.

אבל המטה יהודה סבר שבתשעה באב אסרו העינויים גם משום תענית לבד מדיני אבילות, ובדיני תענית עשאוהו כיום הכיפורים ולא כשאר תענית ציבור, ולכן הוכיח ממה שהגמרא מדמה דיני

תענוג שאסורה, וסיים ביש לו חטטין בראשו שמוותר לסוך, ולא פירש מה הדין בסיכה להעביר הזוהמה.

ובמטה יהודה כתב, שאסור לסוך אפילו להעברת הזוהמה, וראיה ממה שאמרו בפסחים אין בין תשעה באב ליום הכיפורים אלא שזה ספיקו אסור וזה ספיקו מותר, הרי שלכל שאר דברים שוים הם, ומכיון שביום הכיפורים אסור לסוך כדי להעביר הזוהמה, הוא הדין בתשעה באב.

מאידך, בביאור הלכה (סי' תקנד ד"ה סיכה) כתב שמפורש בברייתא בירושלמי שמוותר לסוך להעביר הזוהמה בתשעה באב, ואין לדחות ברייתא מפורשת בירושלמי מכח דקדוק שיש לנו בבבלי, וראית המטה יהודה יש לדחות, שהכלל שנאמר בברייתא "אין בין תשעה באב ליום הכיפורים", אמור רק לגבי רחיצה וסיכה שאסורים בתשעה באב, ובאה הברייתא ללמדנו שהאיסור בכמותו הוא כמו ביום הכיפורים שאסור אפילו להושיט אצבעו במים, אבל משאר דברים שאסורים בתשעה באב וביום הכיפורים לא דיברה הברייתא, ואפשר שיש סוג של רחיצה או סיכה שלא נאסרו כלל בתשעה באב, כגון שאינה לתענוג אלא להעביר הזוהמה. ומסיים הביאור הלכה שכן משמע בגמרא תענית (ל). שמדמה תשעה באב לאבל, וכיון שאבל מותר בסיכה שהיא להעביר הזוהמה, הוא הדין לתשעה באב.

נאסרו שאר העינויים גם מדין אבילות וגם מדין תענית, יש לומר שמוטב שיעבור על איסור אכילה מלעבור על איסור רחיצה, כי באכילה יש רק איסור אחד מצד דין תענית, ואילו ברחיצה יש שני איסורים, משום אבילות ומשום תענית. וכעין מה שכתב הר"ן במסכת יומא (ד: מדפי הר"ף) לגבי פיקוח נפש בשבת, שעדיף לעבור על איסור שחיטה אף על פי שיש בו סקילה, מלעבור על לאו של אכילת נבילה, כי בנבילה עובר על כל כזית וכזית, אבל בשחיטה אינו עובר אלא פעם אחת.

אך יש שפירשו בדעת הר"ן שרק אם מוסיף לעבור על האיסור כמה פעמים, כגון שאוכל כמה כזיתים שכל כזית וכזית יש בו איסור בפני עצמו, עדיף לעבור על איסור אחד אף על פי שהוא חמור יותר, אבל במעשה אחד שיש בו כמה איסורים מודה הר"ן שעדיף לעבור על איסור קל אף על פי שהוא כרוך בכמה איסורים. ועיין ברמב"ם (פי"ד מהל' אבל ה"ז) שכתב: "יראה לי שנחמת אבלים קודם לביקור חולים, שנחום אבלים גמילות חסד עם החיים ועם המתים", הרי שמצוה שיש בה שני ענינים קודמת למצוה אחרת, ועיין עוד בספר עמק ברכה (עמ' קלד) שדן בזה.

תשעה באב ליום הכיפורים, שכל פרטי הדינים הנוהגים ביום הכיפורים נוהגים בתשעה באב, שאין שום סברא לחלק ביניהם, וממילא אסור גם לסוך להעביר הזוהמה בתשעה באב כמו ביום הכיפורים. ולפי זה לא קשה עליו גם כן מה שמביא הביאור הלכה בסוף דבריו שתשעה באב דינו כאבל, ואבל מותר לסוך להעביר הזוהמא, כי מכל מקום יש בתשעה באב דינים נוספים שהם מדיני תענית, ומצד זה נובעת החומרא בסיכה שאינה של תענוג.

חול"ה - האם עדיף שיתענה

או שירחיק גופו

עוד בענין מקור דיני תשעה באב, יש לעיין איך הדין במי שאינו יכול להתענות בתשעה באב מחמת חולי, אולם יש לו אפשרות להתענות על ידי שירחיק גופו, שבזה יחזק את גופו ויוכל לסבול התענית, האם עדיף שיתענה ויעבור על איסור רחיצה, או שהוא אסור ברחיצה ולא יתענה.

מצד הסברא היה נראה שתענית של אכילה ושתייה חמורה יותר מרחיצה, ועדיף שיתענה וירחיק גופו, ממה שישמור על איסור רחיצה ולא יתענה. אבל אם נאמר שבתשעה באב

